

Utredning om djurförsök kan begränsa medicinsk forskning

r En statlig utredning om etisk prövning av djurförsök innehåller förslag vilkas följd kan innebära en begränsning för medicinsk forskning. De djurförsöksetiska nämnderna föreslår bland annat i framtiden åläggas att »ta hänsyn till – – – projektens vetenskapliga kvalitet« som ett skäl för avslag. Utredningen framför också åsikten att det totala antalet djur som används i forskning skall minskas, vilket i praktiken är ett förslag som kan komma att begränsa forskningens volym.

JOAKIM HAGELIN
ek mag

JANN HAU
professor

HANS-ERIK CARLSSON
docent, universitetslektor; samtliga enheten för försöksdjursvetenskap, institutionen för neurovetenskap, Uppsala universitet

II Djurexperimentell forskning är en förutsättning för biomedicinska framsteg. Inom överskådlig framtid kan inte intakta djur ersättas av djurfria metoder. Det finns etiska och vetenskapliga skäl för att maximera djurs välfärd när de används för forskningsändamål. Ett ökan- de antal studier tyder på att djur vars välfärd är eftersatt, bortsett från de effekter som är föremål för undersökning, ofta är fysiologiskt och immunologiskt onormala [1]. Experiment där de används kan därför leda till opålitliga resultat. Det råder således ingen konflikt mellan god forskning och maximering av djurväl- färd.

En rad utredningar

Den obligatoriska djurförsöksetiska prövningen har alltsedan den infördes 1979 uppmärksammats i en rad statliga utredningar, till exempel SOU 1996:13, SOU 1998:75 och SOU 2000:108. Den senaste, SOU 2002:86 (Etisk prövning av djurförsök), syftade till att göra en översyn över förutsättningarna för den djurförsöksetiska bedömningen [2]. Utredningen innehåller ett antal förslag till förändringar gällande bland annat sammansättningen i nämnderna med införande av en 15:e ledamot som skall vara veterinär, begränsningar av omförordnanden som ledamot, tillägg till ansökningsformulär och utarbetande av ett nytt ansökningsformulär för projekt som är av fortsättningskaraktär.

Det har under längre tid rått stora

skillnader i arbetsbelastning mellan de sju olika regionala nämnderna. Vissa nämnder behandlar cirka 70 ansökningar per år, medan andra behandlar drygt 350 ansökningar per år. Det finns inget enhetligt arbetsförfarande, utan varje nämnd har ett visst utrymme för att bestämma hur processen genomförs. De förslag som ges i utredningen innebär sammantaget att arbetsbelastningen på nämndernas ledamöter kommer att öka. Vi vill här uppmärksamma utredningen och kommentera vissa av de förslag som ges.

Den vetenskapliga kvalitets betydelse

En ny gemensam bestämmelse föreslås till Djurskyddslagen. Den innehåller följande formulering: »Vid prövningen skall den djurförsöksetiska nämnden ta hänsyn till försökets vetenskapliga kvalitet – – –«. Ett problem med denna formulering kan vara att det saknas expertis bland nämndens ledamöter på de områden som inte finns representerade i nämnden. Snarare så kanske det är sökanden, dennes kolleger och anslagsgivande organs expertkommitté som är bäst lämpade att bedöma den vetenskapliga kvaliteten.

Grundforskningen, som har ökad kunskap som mål, nämns mycket lite i denna utredning. Betydelsen av grundforskningen bör lyftas fram, då det finns många exempel på att resultaten från sådana projekt givit upphov till viktiga medicinska genombrott. Det kan därför vara svårt att ha någon uppfattning om ett grundforskningsprojekts betydelse på lång sikt och därmed göra en etisk bedömning.

Enligt utredningen skall möjligheterna till onödigt uppreparande av försök begränsas. Som ett tillägg på ansökningsblanketten föreslås att sökanden anger skäl till varför djurförsöket bör göras trots att liknande försök gjorts tidigare. Forskare har generellt inte något intres-

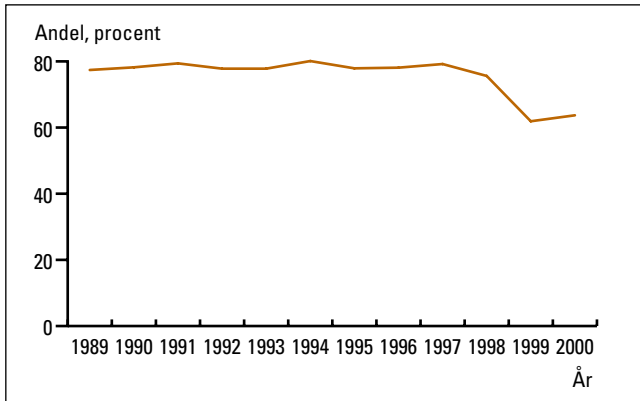
se i att upprepa tidigare gjord forskning. Vad som av vissa kan anses vara ett onödigt uppreparande av tidigare gjorda djurförsök kan dock vara nödvändigt för att konfirmera viktiga resultat.

En genomgång av de ansökningar som gav upphov till modifikation under åren 1989–2000 visade att andelen ansökningar som resulterar i nämndkrav om modifikation ökat sedan nämndernas beslut blev bestämmande från 1999 i stället för enbart rådgivande [3, 4]. Denna utveckling kan också illustreras med att andelen ansökningar som godkänns utan förbehåll successivt minskat mellan 1989 och 2000 (Figur 1), från 78 procent till 67 procent. I genomsnitt var cirka 40 procent av de ansökningar som modifierades fortsättningsprojekt [4]. En allt större andel av de ansökningar som leder till modifikation är fortsättningsprojekt om man ser på utvecklingen (Figur 2). En jämförelse visar att andelen ökat från 23 procent till 48 procent under perioden. Sammantaget tyder detta på att det redan skett en viss skärpning av kraven under senare år.

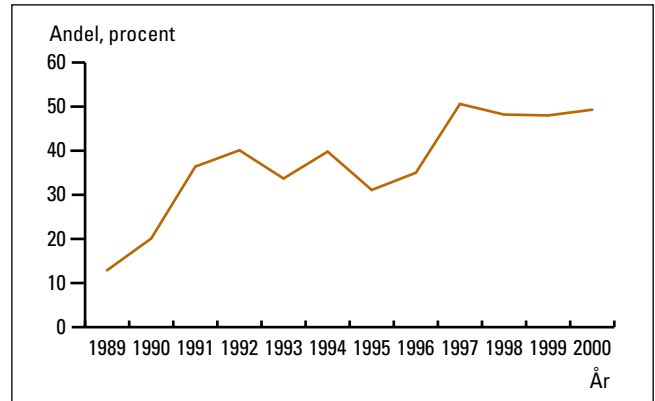
Lidandet för djuren

Det hävdas i utredningen att »använda djur i forskningssyfte medför ofta lidande för djuren«. Det bör poängteras att merparten av de försök som genomförs inte medför lidande. Vid kroniska invasiva försök som kan innebära lidande för djuren skall smärtlindring alltid ges om det inte finns särskilda skäl som talar emot. Akutförsök, vanliga beteendeförsök och avlivade djur som används som donatorer av biologiskt material innebär inget lidande för djuren. Dessa tre typer av försök utgör cirka hälften av de försök som räknas i den svenska definitionen av vad som anses vara ett djurförsök. Home Office (UK) statistik över gradering av svårighetsgrad visar att 55 procent av de kroniska invasiva försöken var av »moderate severity« och 2 procent av »substantial severity« [5]. Ett liknande, men inte direkt jämförbart, graderingssystem infördes i Sverige från och med 2001. Motsvarande svenska data finns således ännu inte tillgängliga.

I utredningen hävdas att det finns en »risk för att sökanden väljer vilken region han eller hon skall utföra försöket i med hänsyn till att sökanden önskar att en viss nämnd skall pröva ansökan«. Vi bedömer denna risk som liten, men då många forskningsprojekt ingår i interna-

Figur 1. Andel ansökningar till de etiska nämnderna som godkänns utan förbehåll vid första sammanträde där de behandlas, 1989–2000. N=20 593.

Figur 2. Andel fortsättningsprojekt utsatta för modifiering åren 1989–2000. N=4 413.

tionella samarbeten torde sannolikheten för att försök flyttas till utlandet vara större.

Enligt utredningen finns det »ett behov av objektiv veterinär kompetens i de djurföröksetiska nämnderna«. Veterinärer finns, sannolikt vid varje nämnd, med vid sammanträdena – om inte som ledamöter så som rådgivande observatörer. Det finns flera förslag i utredningen som vill stärka veterinärernas roll i etiska nämndens hantering av djurförök. Sakkunnig veterinär föreslås bli ledamot nummer 15, och veterinärs namnunderskrift och möjlighet till att ge eventuella kommentarer om djurförökset förses finnas på ansökningsblanketten. Kanske innebär ytterligare nämndledamöter bara en ökad arbetsbelastning och byråkratisering, speciellt om de »oberoende« veterinärerna också skall närvara vid beredningsgruppernas möten. Om ansökningsblanketten förändras på sådant sätt att försöksdjursveterinären intygar att han eller hon tagit del av ansökan och ges möjlighet att kommentera denna, vilket kan vara till hjälp för forskarna, så förefaller det vara överflödigt att utöka nämnden med ytterligare en veterinärledamot. För närvarande finns mycket få veterinärer med specialistkompetens i Sverige. Det blir därför svårt att under de närmaste 5–10 åren tillsätta alla befattningar som försöksdjursveterinär och eventuella expertledamöter i de djurföröksetiska nämnderna med specialistkompetenta veterinärer.

Etiska diskussioner

Utredningen vill ha större utrymme för diskussioner av etiska frågor vid nämndernas sammanträden, och utbildningsinsatser föreslås, eftersom »forskare och försöksdjurspersonal har inte större kompetens att göra sådana etiska bedömningar än gemene man«. Å andra sidan kanske det är få etikere som har större kompetens att göra bedömningar om

djurförök än gemene man. Dessutom torde det inte finnas någon enhetlig etik avseende djurförök bland etikere. Det är svårt att se vad dessa diskussioner om etik skulle leda fram till; förutom att konfirmera att det råder olika värderingar och åsikter hos olika nämndledamöter.

Omförordnanden av ledamöter föreslås begränsas genom att en mandatperiod (fyra år) skall gå innan en ledamot kan omförordnas. Det är generellt bra om omsättningen av nämndledamöter ökar. Det leder till att fler personer blir involverade i processen, att insikten om nämndens arbete sprids och att inte någon ledamot blir för dominerande i nämnden.

De tre r:en (replacement, reduction och refinement) [6] är en allmänt erkänd princip inom forskarvärlden och av myndigheter som ansvarar för försöksdjursanvändning. Denna princip definierar, som alternativ till djurförök, varje metod som innebär en förbättring av djurens situation, en minskning i användningen av försöksdjur eller ersättande av försöksdjur.

Fokusering på antalet djur

Det hävdas i utredningen att »målet är att minska antalet tillfällen då djur används för försök och att minska det antal djur som kommer till sådan användning«. Vi vill ifrågasätta den fokusering som görs på det totala antalet djur som används för försöks- eller annat vetenskapligt ändamål. Under det senaste decenniet har antalet försöksdjur som används per projekt gått ned [7, 8], och vi menar att det även bör vara fullt acceptabelt att ökad forskningsaktivitet kan innebära att den totala djuranvändningen tillåts öka. Ett tydligt exempel på detta är den ökande användningen av genmodifierade djur som troligen kommer att ge upphov till en ökad försöksdjursanvändning. En tvingande lag som minskar antalet till-

gängliga försöksdjur kommer kraftigt att försvåra Sveriges deltagande i den accelererande bioteknologiska utvecklingen. I stället bör fokus vara inställt på det som kommer ut av forskningen och vilka genombrott som kan komma att ske inom olika områden, med en samtidig strävan efter att eliminera de försök som innebär lidande för djuren. Vi instämmer naturligtvis i att på lång sikt bör målet vara att utveckla metoder som inte använder sig av levande djur.

*

Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.

Referenser

1. Poole T. Happy animals make good science. *Lab Anim* 1997;31:116-24.
2. SOU 2002:86. Etisk prövning av djurförök. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer; 2002.
3. Hau J, Carlsson HE, Hagelin J. The refining influence of animal ethics committees in Sweden on biomedical research. *BMJ* 2001;322:1604.
4. Hagelin J, Hau J, Carlsson HE. The refining influence of ethics committees on animal experimentation in Sweden. *Lab Anim* 2003;37:10-8.
5. Statistics of scientific procedures on living animals, Great Britain 2001. London: Stationary Office; 2002: 88.
6. Russell WMS, Burch RL. The principles of humane experimental technique. London: Methuen; 1959.
7. Hagelin J, Hau J, Carlsson HE. EU-förslag om försöksdjur hot mot biomedicinsk forskning. *Läkartidningen* 1999;96:2378-80.
8. Hagelin J, Carlsson HE, Hau J. Increased efficiency in use of laboratory animals. *Lancet* 1999;353:1191-2.

= artikeln är referentgranskad